

Bertsolari Txapelketa Nagusiaren historia

Josu Landa

Bertsolari txapelketen historiaurrea

Bertsolariek elkarren lehia iharduteko usadioa Euskal Herria bezain zaharra dela esatea ez dirudi gehiegi esatea denik. Halere, bertsolari-saioak eta lehiak noizdanik egiten diren zehaztea aski gauza zaila da. Horrelakoez dagoen lehen berria 1609koa da. Urte hartan (XVII. mendearen hasieran, beraz), Iruñeko apezpiku zen Antonio Venegas de Figueroa-k "bertso-gudu" bat antolatu omen zuen Eukaristiaren omenez; Pedro Ezkurra, Mikel Aldatz, Joan Elizalde eta Martin Portal aurkeztu ziren hartara. Horixe dugu, beraz, lehenengo berria.

Gerora, hemeretzigarren menderarte hutsune handi bat ageri da alde horretatik. Izan ere, hamazortzigarren mendea nahikoa iluna izan zen bertso-mundurako.

XIX. mendean, beraz, bertso-mundua apur bat piztu eta bertsolarien bilera edo bertso-jaialdiak antolatzen hasten dira. Onerako eboluzio hori Abbadie lapurtar euskaltzalearen saioarekin bururatu zen, "Lore Joko"en mugimenduaren gailurrarekin.

1860.ean izan ziren Abbadie-ren lehen Lore Jokoak, eta handik aurrera kasik mende-erdiz irauan zuten bizirik.

1926. urtean euskaltzale-talde batek "Euskaltzaleak" elkartea sortu zuen, eta berehala ekin zioten urtero Olerki Eguna zeritzena antolatzeari. Olerki Eguna horien garapen bezala har genitzake 1935 eta 1936an antolatu ziren estreinako Bertsolari Txapelketak. "Euskaltzaleak" en papera juzkatzerakoan, ezinbestekoa da Joxe Ariztimuño "Aitzol"ek izan zuen berebiziko garrantzia azpimarratzea. Esan liteke 1930ean berpiztu zela guztiz bertsolari-lehien ohitura hori, Toribio Altzagaren omenez "Euskaltzaleak" Elkar-teak antolatutik, "Centro Católico" antzokian izan zen saioarekin. Txirrita, Lujanbio, Telaetxipi, Zabaleta, Agirre eta Bitoria bertsolarien artean, epaimahaikoek Bitoria izendatu zuten txapel-dun, aho batez. Hortik aurrera ez zen modu hartako saiorik izan, Bertsolari Egunen txanda etorri arte.

1935: Lehen Bertsolari Eguna "Basarri" gaztearentzat

1935. urteko San Sebastian egunez izan zen Donostian lehenengo Bertsolari Eguna. Urtarrilaren 20an jokaturako hura izen horrekin bataiatu bazuten ere, gerraondoko Bertsolari Txapelketa Nagusiekin homologa liteke. Donostiako "Poxpolin" aretoan ("Euzko Gaztedia" rena), "Euskaltzaleak" bazkuna eta "Euzko Gaztedia" izan ziren biak batera lehen txapelketa haren antolatzaileak. Orduko *Argia* astekariak zioenez, "egundo ez omen da ofelako euskel yai mamikorik izan Donostian".

Lekua eta eguna aukeratzea ere ez omen zen oso erraz gertatu, "...baina Donosti eria euskaldundu nairik, beren yaiari begira, yatorizko euskel kutsu duan gauzik egiten etzala-ta, Done Sebasten egunean, danbor soiñu artean, egitea erabaki zan".

Lehen saioa goizeko 10,30etan hasi zen, eta honako bertsolariok eman zuten izena, hogeik guztira: Basarri (Zarautz), Zepai (Errezil), Txirrita (Altza), Txapel (Azpeitia), Lujanbio (Altza), Matxin (Lapurdi), Larralde (Lapurdi), Abarretegi (Bizkaia), Alkain (Urnieta), Telaetxipi (Errenteria), Nekezabal (Zarautz), Sarasola (Antigua), Mintegi (Ordizia), Kortatxo (Itziar), Kepa Zabaleta (Errenteria), Jon Zabaleta (Errenteria), Sorozabal (Aiete), Etxeberria (Aiete), Etxeberria (Aiete), eta Uriarte (Bermeo).

Orduko kronikagileek kontatzen dutenez, bertsolarien be-saulkiak bigunak eta dotoreak ziren, albo bietara. Ariztimuño "Aitzol"ek jezar erazi zituen bertsolariok, eta erdi-erdian epaimahaikoak: Joseba Ariztimuño "Aitzol", Toribio Alzaga, Manuel Lekuona, Txomin Olano, Joseba Olaizola eta Joseba Zubimendi (idazkari gisa azken hau, boturik gabe).

Antzinako erara, epaimahaikoek bertsoz adierazten zieten bertsolariei egin beharreko lana. Lehenik bete beharreko lana, gaiz eta doinuaz librea zen, bakoitzak nahi zuenaz. Bigarrenik, epaimahaikoek doinua ematen zuten (Otañoren "Limosnatxo bat"ena), eta gaia ere emana zen: "Euskel izkuntza galtzen ari da / ta galtzen ba'da euskera, / Euskaleñiko seme guziak / betiko galduak gera". Bigarren saio honetan, bertsolari gehienak ez zitzaizkion gaiari lotu, Joseba Zubimendi kronistak egiten duen kexuaren arabera.

Hirugarren saioan, hauxe izan zuten lana: lehen puntua eman-da, bertsoak osatu. Laugarren saioan (azkena), bertsolariak binaka jarri eta ofizio bana eman zitzaien: nagusia/morroia, artzaina/nekazaria, arrantzalea/arrain-saltzailea...

Honako hau izan zen mahaikoen epaia: aho batez, txapeldun "Basarri" aukeratu zuten (100 pezetako saria), zarauzarrak hogeitabat urte baino ez zituenean; bigarren sarirako "Matxin" (75 pta.), hirugarrenerako "Zepai" (50 pta.); eta laugarrenerako Alkain (25 pta.). Txirrita ez zen lau horien artean agertu, nahiz eta "beste batzuek ere aukeratuak izango ziran, sari ugariagoak izan ba'lira, ba beste bertsolari yaiorik ba-zan gudu onetan-ta".

Bigarren Bertsolari Eguna, 1936an, Txirritaren txanda

Lehen Bertsolari Egunaren arrakasta bizirik zegoela, bigarrenerako antolakizunetan hasi ziren "Euskaltzaleak" batasunekoak. Azken saiorako bertsolari gutxiago egon zedin, kanporaketak antolatu ziren herrialdez herrialde, eta, horrela, Gipuzkoako bertsolariak bi saiotan banatu ziren. Tolosan, 1935eko azken igandez, bederatzi bertsolarirekin; eta Azpeitian, urteberri-egunez, beste hamaika bertsolarirekin. Hirugarren kanporaketa bat urtarilaren 12an jokatu zen Elizondon, nafar eta Iparraldekoentzat. Bizkaitik ez ei zen inor presentatu. Hiru saio horietan, finalerako hamar bertsolari bereizi ziren: Zepai (Errezil), Dargaitz (Otsondo), Etxe-

berria (Andoain), Harriet (Aldude), Uztapide (Zestoa), Lujanbio (Errenteria), Mutuberria (Eltzaburu), Txapel (Azpeitia), Iriarte (Banka) eta Txirrita (Altza).

Donostian jokatu zen finala, Victoria Eugenia antzokian, lehen saioa goizeko 11etan hasita. Aurreko urteko txapeldunak, Basarrik alegia, egin zituen gai-jartzaile lanak, eta, beraz, ez zuen txapelketan zuzenean parte hartu. Epaimahaia honako hauek osatu zuten: Aitzol, Altzaga, Leizaola, Lekuona eta Olaizola.

Aurrekoan bezala, lehen saioa doinu eta gai librean izan zen, bigarrena gaia emanda, hirugarrena lehen puntua emanda, eta laugarren eta azkena bertsolarien artean ofizioak banatuz eta elkarren aurka jarritz. Beraz, aurreko urteko saio bera. Puntuazioak batuta, Txirritak eraman zituen lehen sariaren 150 pezetak, Uztapide izan zen bigarren (100 pta.), Zepai hirugarren (75 pta.), Dargaitz laugarren (50 pta.), eta Iriarte bostgarren (25 pta.).

1960ko Txapelketan, Euskaltzaindiak testigua hartu

Errepublikako bi Bertsolari Egun haien ondotik, eta gerra-ondoko parentesi beltzaren erdian, hamaika herritatik deitzen ziztaien bertsolari. Txapelketarik antolatzeko inor ez zegoen, baina. Euskaltzaindia izan zen "Euskaltzaleak" elkarteak utzitako zuloa 1958. urtean bete beharra ikusi eta lana bereganatu zuena. Bizkaiko Txapelketak izan ziren Euskaltzaindiak antolatu zituen lehenak, Nafarroakoak eta Gipuzkoakoak ondoren etorri zirelarik.

1960a izan zen gerraondoko lehen Bertsolari Txapelketa Nagusia jokatzeko aukeratu zen urtea, eta urte osoan zehar jokatu ziren kanporaketa-saioak: Bizkaia bost barrutitan banatu, eta, saio bana jokatu ondoren, Bilbon egin zen Bizkaikoen finala irailaren 11n. Nafarroan ere, Lekunberri eta Elizondon jokatu ziren lehen kanporaketak, azken saioa Lesakan irailaren 25ean eginez. Gipuzkoakoan ezin izan zuten bertsolari guztiek aurkeztu, aurretik aukeratu bait zen famatuenak zeintzuk ziren, eta haiekin Eibarren saio bat egin zuten 1959ko azaroan. Iparraldetik, besterik gabe, bi bertsolari izendatu ziren.

Bederatzi bertsolari, beraz, 1960ko abenduaren 18an jokatu zen finalerako: Basarri (Zarautz), Uztapide (Zestoa), Azpillaga

(Mutriku), Xalbador (Urepel), Mattin (Ahetze), Mitxelena (Oiartzun), Narbarte (Goizueta), Mugartegi (Berriatua), eta Perurena (Goizueta). Epaimahaikoak, berriz: Michel Labeguerie, Angel Irigaray, Antonio Arrue, Koldo Mitxelena, Antonio Zabala, "Bordari", J.M. Lekuona, Marcelo Andrinoa, Miguel Goitia, Antonio Pagola eta Pedro Diez de Ulzurrun.

Finala Donostiako Victoria Eugenia antzokian jokatu zen. Basarri, ordurarteko txapelketa zenez, ez zen goizetik lehiatu, arratsaldeko saiorako klasifikatu ziren Uztapide, Xalbador eta Azpillagarekin kantatuko zuen eta. Lau horietatik, Xalbador utzi zuten lehenik bazterrera, Azpillaga gero; eta orduantxe baino ez zen Basarri bertsotan hasi, Uztapiderekin mano-mano. Basarrik eraman zuen txapela. Onerako nahiz txarrerako, Basarrik 13 bertso baino ez zituen bota final hartan; Uztapidek, aldiz, 40. Garaiko kroniketan ez da beste gauza azpimarragarriak aurkitzen.

Uztapidek txanda hartu zuen 1962ko Txapelketan

1960koaren esperientzia pasata, Euskaltzaindiak kementsu ekin zion hurrengo Bertsolari Txapelketa ere antolatzeari: urtetik urtera, herrialdez herrialde, eta bi urtean behin, Txapelketa Nagusia. Gisa horretan, 1962ko ekainean hasi ziren berriz herrialdekako txapelketak, abenduaren 30ean Txapelketa Nagusia Donostiako Astoria antzokian jokatzeko. Toperaino bete zen antzokia, eta hainbat jende saioa ezin ikusiz geratu zen. Herrialdekako txapelketetatik, hauek izan ziren finalerako aukeratutako bertsolariak: Nafarroatik, Arozamena (Lesaka) eta Zabaleta (Areso); Gipuzkoatik, Mitxelena (Oiartzun) eta Lazkao-Txiki (Lazkao); Iparraldetik, Xalbador (Urepel) eta Mattin (Ahetze); eta Bizkaitik, Lopategi (Muxika) eta Azpillaga (Ondarroa). Horiekin batera, eta hamarrekoa osatu arte, aurreko txapelketako txapeldun eta txapeldun-ordea: Basarri eta Uztapide.

Benetan zaila da urte hartako epaimahaiaren osaketa zehaztea. Alde batetik, inon ez da zerrenda osoa argitaratu, ez liburuetan eta ez aldizkarietan; bestetik, konprenigarria da, epaiak sortutako istiluak kontutan hartzen baditugu. Abenduaren 31ko *Hoja del Lunes*-ek tartean K. Mitxelena, A. Arrue eta A. Irigaray izan direla dio. Horiezaz gain, pentsatzekoa da Bordari, A. Zavala, M. Itzaina, E. Larre, M. Andrinoa eta J.M. Lekuona ere behintzat izendatuak izan zirela eginkizun hartarako. Egunkarietatik jakin daiteke,

baita, izendaturiko hamabietatik hamar baino ez zirela aritu epai-
lanetan. Hortik aurrera, lekuko en oroitzapenak ere lausotuak ageri
dira. Guztiz zehaztea, ezinezkoa izan zaigu.

Goizeko saiotik lau hauek jo zuten aurrera: Basarri, Uztapide,
Xalbador eta Lazkao-Txiki. Azkenean Uztapide eta Basarri elka-
rren kontra aritu beharrean tokatu ziren, eta askorentzako sorpre-
sa gertatu zen: Uztapideri eman zioten txapela. Alfonsito Irigoie-
nek esan bezala: "Nik sekula ez det ikusi Juradua ain seriyo bakoit-
tzak bere eritzia ematen, eta hor itxilluak nolako erabakia eman".
Bigarrena, beraz, Basarri "bañan Juraduak ez luke esango txarra-
goa danikan". Halere, Basarrik ez zion trago hari bueltarik eman,
eta ez zen berriro inongo txapelketatara presentatuko. Hirugarren
saria Xalbador-i eta laugarrena Lazkao-Txikiri eman zioten. Hona
hemen Uztapideren hitzak: "Jaungoikoak ala naiko zuan da nik
ezin ezer egin. Azkenekoa eman bazidaten ere, etzegoan ezer egi-
terik. Lenbizikoa eman zidaten eta ura naiago, berriz!".

Basarriri txapela kentzeko trago txarra. Halakoxea izan zen
askorentzat ueña. Uztapide garaile eman zuen epaia eztabaidatue-
netakoa izan da Bertsolari Txapelketen historia osoan. Hasteko, ez
zen aho batez hartu. Desentate bat bestearen ondotik egin eta
gero, denbora gehiagorik ez zegoenez, gehiengoaren eritzia irten
zen aurrera, honako bozketa honekin: Uztapidek 8 botu, Basarrik
2. *Hoja del Lunes*-ek demaigu argitasun gehiago: "La deliberación
del jurado duró exactamente 12 minutos. Se hizo por medio de una
votación secreta, escribiendo cada jurado el nombre del vencedor,
a su juicio. Este sistema no coartaba la libertad de ninguno de los
miembros ni se prestaba a presiones de influencia en favor o en
contra de los dos finalistas. Cada uno puso el nombre que mejor le
pareció. Y el resultado de la votación fue: Uztapide, 8. Basarri, 2".

Sesio ugari sortu ziren erabaki hartatik eta luzaro iraun zuten.
Eztabaidak ez zuen, ordea, agerpenik izan garaiko argitarapenetan.
Hobeto esanda, "Goitarki" izen-goitikoa izan zen *Jesus'en Biotza-
ren Deya*-n (1963ko otsaila) zerbait argitaratzera ausartu zen baka-
rra, zorrotz eta zentzudun: "Aurten Donosti'ko txapelketa onetan
istilluak eta alderdikeriak izan dira ugari. Nik auzi orretan ez dau-
kat eretxirik, baña gauza bat esan gura neunke. Maikoak erabagia
emoteko gai oneik gogoan euki bear leukiez...". Eta ondoren, bost
puntuok aipatzen ditu, neurtu beharrekoak, bere ustez: 1. Euskara
zelakoa erabili duen bertsolariak; 2. Irudimena nork argiago eta
apainagoa; 3. Adimena edo zorroztasuna; 4. Bihotza edo senti-
mendua; eta 5. Bertsoen azal edo jantzia. Puntu bakoitzari Orik

3rako puntuazioa emanez, eta mahaikide guztien puntuak batuz, bertsoz bertsoko puntuazioa eman beharko litzateke, Goitarki-ren ustez. Adibide gisa, Uztapide eta Basarriren arteko lehia hartu, eta bere ustezko puntuaketa egiten zuen, bide batez. Uztapide ateratzen zitzaion berari ere nagusi; baina hori anekdota da. Inportanteena zera da: 1962ko Txapelketak, oraindik ere guztiz konpondu gabe dagoen korapiloa agerterazi zuen bere kontraesanik bortitzeanean: epaimahaiaren balorazioen neurketa.

Puntu honetaz ari garelarik, ez genuke aipatu gabe utzi nahi gai honi buruz Txapelketen historian eman den beste prezedente bat. 1935ekoan, epaimahaikide guztiei esan egin zitzairen aurretik zein modutan eman behar zuten beren balorazioa (Zubimendi idazkari eta kronistak demaigu horren berri). Kontutan eduki behar ziren: bertsolarien sormena, irudimena, bertsoetarako erraztasuna, bertsoen neurketa, puntuak eta oinen berdintasuna. Hori guztiori neurtzeko, bost puntuaketa-mota: oso txarrari, 0; txar samarrari, 5; on samarrari, 10; onari, 15; eta oso onari, 20. Sistema primitiboa, agian, baina kontutan hartu beharrekoa debatarei buruz.

1965eko Txapelketan, Uztapideren bigarren txapela

Uztapidek umorez jaso zuen 1965ean irabazitako bigarren txapela. Lazkao-Txikirekiko (txapeldun-ordea) begirunez beterik: "Berriz ere txapela neri uzten didate. Bildur dira burua oztuko ote zaidan, Lazkao-Txikik oraindik sasoa daukala ta ez dute, neretzat ainbeste erruki, orrentzat". Urte hartakoa ere, aurreko urteetakoan usadio beraz jokatu zen. Urtetik urtera lekua aldatuz, 65eko urtarilaren lehenekoa Anoeta pilotalekuan jokatu zen. 115 bertsolaritatik (71 gipuzkoar, 26 bizkaitar, 16 nafar, Mattin eta Xalbador) honako hamarrok jokatu zuten azken saioa: Uztapide (Zestoa), Lazkao-Txiki (Lazkao), Xalbador (Urepel), Mattin (Ahetze), Mitxelena (Oiartzun), Lopategi (Muxika), Mugartegi (Berriatua), Migel Arozamena (Lesaka), Narbarte (Goizueta), eta Txomin Garmendia (Berrobi).

Epaimahaian, berriz, hauek: Gabriel Aresti, Emile Larre, Mixel Itzaina, Alfontso Irigoien, "Txapel", "Bordari", J.M. Satrustegi, Antonio Zavala, Antonio Arrue, J. San Martin, M. Andriñoa, J.M. Lekuona eta Pedro Diez de Ulzurrun.

Arratsaldeko saiora, lau bertsolariok pasa ziren, horietatik zein arituko zen Uztapiderekin erabaki behar zelarik: Xalbador, Lazkao-Txiki, Mitxelena eta Mattin. Lazkao-Txiki pasa zen aurrera, eta ondoko saioan, Uztapide aukeratu zuten bigarren aldiz txapel-dun. Sari-banaketarekin eman zitzaion bukaera, Lazkao-Txikiren saio mundialaz gain, gauza berri handirik ekarri ez zuen Txapelketa honi.

Bada, halere, aipatzeko utzi nahi ez dugun xehetasun bat. Goi-zeko saioa bukatzeko azken iharduna, Mattin eta Lopategiren artekoa izan zen. Ordurako, Xalbador, Lazkao-Txiki eta Mitxelena klasifikatuak zeuden arratsalderako, eta beste bien artean aukeratu behar zen laugarrena. Azkenik, epaimahaiak Mattin hautatu zuen, eta erabakia jakin erazi zenean, sekulako txistualdia jo zuen publikoak, erabakiarekiko ez-adostasuna agertuz. Anekdota oihartzun handirik gabe pasa zen, baina bi urte geroago Xalbador-ekin gertatuko zenaren aurrerapen gisa har genezake: Iparraldeko bertsolarien euskara ulertzeko zailtasunak estreinako arazoak sortu zituen 65eko hartan, 67koan lehertuko zena aurrikusiz.

1967: Bost minutu t'erdiko txistualdia Xalbador-i

1967. urteko Txapelketara 83 bertsolari agertu ziren: 49 Gipuzkoatik, 21 Bizkaitik, 11 Nafarroatik, eta Mattin eta Xalbador. Hegoaldeko probintzietan kanporaketa-saioak jokatu ondoren, hauek izan ziren finalerako geratutako bederatziak: Xalbador (Urepel), Uztapide (Zestoa), Lopategi (Muxika), Lazkao-Txiki (Lazkao), Gorrotxategi (Bergara), Mikel Arozamena (Lesaka), Txomin Garmendia (Berrobi), Mattin (Ahetze), Mugartegi (Berriatua) eta Bautista Madariaga (Arantza).

Honakook osatu zuten epaimahaia: Xabier Amuriza, Antonio Arrue, Fernando Artola "Bordari", J.M. Satrustegi, J.M. Lekuona, Mixel Itzaina, Emile Larre, M. Izeta, Ambrosio Zatarain, "Zepai", A. Zavala eta M. Andriñoa.

Ohiturari jarraituz, Uztapidek ez zuen bukaera arte kantatu behar izan. Arratsaldeko saiorako klasifikatuak, lau hauek izan ziren: Lopategi, Xalbador, Lazkao-Txiki eta Gorrotxategi (bergararak 21 urte zituen). Lau horietatik Uztapideren kontra nor arituko zen erabakitzeko garaian sortu ziren istiluak, Xalbador aukera-

tzearekin jendea ez bait zen gustora agertu. Hona Uztapideren testigantza: "Lauren artetik Xalbador aukeratu dute aurrera pasatzeko, jendeak erabaki oneri txistuak jo zizkion. Gure egoera ederra zan orduan! Gu biok giñan an, jendearen aurrean txutik jarrita, txistuak noiz ixilduko ziran zai, gero esan zutenez, bost minutu ta erdi iraun zuan txistu-aldi arek. Xalbadorrek negar egiten zuan. Geroztik ez da txapelketarik egin, eta alde batera ez egitea ere obe, ala ibiltzekotan; batean txistua, bestean ujua, beti bazan zerbait eta".

Xalbador-ek txistuen artetik botatako bertsoak txalo bihurtu zituen protestak, txaloen ondorioz bertsoaren erdialdean gelditu beharra izan zuelarik urepeldarrak:

Anai-arrebak, ez, otoi, pentsa
neure gustura nagonik,
poz gehiago izango nuen
albotik beha egonik;
zuek ezpazerate kontentu
errua ez daukat, ez, nik,
txistuak jo dituzute bainan
maite zaituztet orainik!

Benetan bitxia, baina aldi berean argigarria, *El Diario Vasco*-ko kronistak (67.06.13) esaten diguna:

"Lo que no ha sabido «Xalbador» y posiblemente ninguna de las cuatro mil personas que se hallaban el domingo en el Frontón de Anoeta, es que una mujer —joven y bonita, todo hay que decirlo— lloró cuando el vasco-francés cantó su berso, haciéndose oír entre los desafortunados e insistentes silbidos del público, cuando la decisión del jurado le había colocado ya con "mano a mano" a Uztapide (...). El berso de «Xalbador», que fue también como el sollozo desgarrado de quien se sabe tratado injustamente, realizó un doble prodigio: el de hacer saltar las lágrimas de unos bellos ojos de mujer y el de hacer cambiar instantáneamente el sentimiento hostil del público. Porque "Xalbador" comenzó su berso entre pitidos y lo concluyó entre una imponente y absoluta ovación".

Geroak frogatu zuen, txistualdi hark irekitako zauria ez zela hain erraz sendatu.

Xalbador eta Uztapideren arteko azken saioa burutu zen azkenik, eta bozketan honela geratu ziren: Xalbador-ek, 4; Uztapidek, 11. Txapeldun, beraz, hirugarren aldiz, zestoar bertsolaria. Hala eta guztiz ere, Uztapideren txapela guztiz goibeldurik eta itzalean geratu zen, Xalbador-ekiko injustizia zela kausa.

Gai honi berari buruz, aurreko txapelketan ere Basarrik hitz ezin argigarriagoz bota zituen, bi urteko aurrikuspenez, 1965.

urtean *Zeruko Argia*-n kaleratutako artikulu batean. Igarle suertatu zen Inazio Eizmendi handia: "Egundo geure denboran kristauaren aotik entzun ditugun bertsorik onenak, Txapelketa eguetauren Xalbadorrekin kantatutakoak izan ziran, emazte zanaren soñekoari kantatutakoak alegia (...) Xalbadorri Gipuzkoan bear bezela ulertuko balitzaio, konprenituko balitzaio, oso goietan izango litzake bere izena". Zoritxarrez, eta eskandalu hark izan zuen bere eragina horretan, hurrengo hamabi urteetan ez zen txapelketarik antolatu. Badirudi Xalbador-ek ustekabeen hil behar izan zuela, Euskaltzaindiak berriz ere Txapelketa antolatze-kontuez pentsatzeari heltzeko.

Hamabi urteko parentesiaren ondoren Amuriza txapeldun

Hamabi urteko zulo beltz eta luzeegi baten ondoren, Euskaltzaindiak Txapelketa berriz antolatzea erabaki zuenean, modu bixi batez egin zuen: aurreko txapelketatako tradizioa puskatuz, hamasei bertsolari bereizi ziren hasieratik, aurreko kanporaketa zabalagorik gabe, "lehen mailakoak", baina inor presentatzera behartu gabe. Hona hamasei bertsolariok: Xanpun, Mitxelena, Koxme Lizaso, Txomin Garmendia, Narbaiza, Egileor, Azpillaga, Amuriza, Jon Enbeita, Ezponda, Larrañaga, Gorrotxategi, Iraola, Patxi Etxeberria eta Arregi. Arrasaten eta Gernikan saio bana jokatu ondoren, finalerako zortziak aukeratu ziren: Etxeberria, Azpillaga, Garmendia, Amuriza, Jon Enbeita, Larrañaga, Xanpun eta Gorrotxategi. Zortzi hauek 1980ko Errege-egunez (urtarrilaren 6an) jokatu zuten txapela.

Epaimahaia honakook osatu zuten: J.M. Aranalde, Artola, Etxezarreta, Antton Aranburu, Alfontso Irigoien, Mixel Itzaina, J.M. Lekuona, Abel Muniategi, J. San Martin eta Antonio Zavala.

Txapelketa honen bilakaeraz zer esan handirik ez dago, agian, guztiok bait dugu gogoan Xabier Amuriza txapeldun eta Jon Enbeita bigarren suertatu zirela. Egun hartako titularrak gogoratzeak bai, mereziko luke: "Amurizaren «semaforo gorriak» kable guztiak erre zituen", "Amurizarekin beste bertsoaldi bat hasten delakoan gaude", eta "Amurizarena beste kupeleko sagardoa da". Egun haietan horri buruzko eritzi desberdinak egon baziren ere, *Deia*-ko kronistak zehazki jaso zuen egun haien inguruko eritzi zabalduena (80.01.07): "Basarrik 1935.an egin zuen bezela, aire,

molde, egitura eta dinamika berri bat dakarkio Amurizak bertso-gintzari, aurrerabiderako pauso bat. Ez diogu honekin, gutxiagorik ere, Amuriza bakarrik denik bide honetan abiatu den bertsolari bakarra...". Gutxi gorabehera, komentario gehienak ildo horretatik abiatu ziren 1980ko hartan.

Lopategi eta Amuriza buruz buru 1982koan

1982an ere Txapelketa tokatzen zen eta Euskaltzaindiak zintzo eutsi zion lanari. Bertsolariak "A" eta "B" mailetan banatuz, bigarrenek behegotik hasi behar izan zuten kanporaketak jokatzen, eta, horrela, finalean lehiatuko ziren zortzi izenak erabaki ziren, abenduaren 20an Donostiako Balda pilotalekuan jokatuko zen saiorako: Txomin Garmendia, Xabier Amuriza, Jon Lopategi, Anjel Mari Peñagarikano, Imanol Lazkano, Sebastian Lizaso, Jon Enbeita eta Jon Azpillaga.

Aurreko urtean baino jende gehiago joan zen bertsolariak entzutera, eta eskainitako bertso asko eta asko luzaro gogoratuak izango dira, batipat gartzelako gaiarekin botatakoak. "Emakumea" gaia izan zen gartzelakoa, eta horrekin batera, honako azken puntu biokin bertso bana osatu beharra: "Arrazoirik ez degu gutxi gerallako" eta "Oraindik bagerala, Balda da testigu". Parte honetan Lopategik sekulako saltoa egin zuen, eta Amurizarekin despenpatea jokatzea behartu zuen. Azkenean, Amuriza berriz ere txapeldun; eta, bigarren aldiz, Bizkaiko bertsolariak nagusi irten ziren, Enbeitak hirugarren postua eskuratu bait zuen.

1982ko Txapelketak, aurrekoan hasitako bertso-gintza-motaren sendotzea suposatzen bazuen ere, gerora inportantzia hartuko zuen debate baten hasiera ere ekarri zuen: puntuaketa eta klasifikaketari buruzkoa (lehenago ere ikusi dugu arazoa zaharra zela, aspalditik zetorrela), gerora Euskaltzaindia eta bertsolarien arteko "haustura" ekarriko zuena. Txapelketaren biharamunean J.R. Etxebarriak *Egin*-en kaleratutako artikulua argigarri batean, honela laburtzen zuen debate horren nondik-norakoa: "Nire kezka nagusia, bertsolari eta bertso-entzule askorena den bezala, puntuatzeko sistemaren argitasun falta da. Esan dira gauza batzu, baina oso etereoak dira (...). Ez da kuantifikazioari buruz hitzeging (...). Ene eritzia, gako metodoa bilatzean datza. Eta jende askok ideiak ditu; hitz egiteko kontua da". 1985eko Txapelketarako bidea abiatu zirenean, debaterako lehen urratsak emanda ere bai.

S. Lizasorekin, Gipuzkoak protagonismoa berreskurtu 1986an

1984erako behar zuen Txapelketa Nagusiak "haustura" historiko bat ekarriko zuen, Euskaltzaindia eta bertsolarien artekoa, hain zuzen. Euskaltzaindia txapelketa honen prestaketa-lanetan ari zela, bertsolariek hainbat eskabide edo baldintza jarri zizkioten, aurreko edizioetan antzemandako okerrak berriz gerta ez zitezen. Inportanteenen artean: herrialdekako kanporaketak, partehartze librea, epaimahaiaren osaketa, eta puntuaketa publikoa. Hasieratik beretik, Euskaltzaindiak gai horietako batzuei bere konpetentzia eskusiboko eritzi zien, bertsolariek horretan erabakitzerik ez zutela, pentsatuz. Jarrera horrek ekarri zuen negoziaketak aurrera ezin eramana, alde batetik, eta, bestetik, Euskaltzaindiak Txapelketa Nagusiaren antolaketa bertsolarien beren eskuetan uztea.

Berehala osatu zen Batzorde Antolatzaile bat bertsolarien inziatibaz, eta martxan jarri zen Txapelketa. Era berean, Txapelketa antolatu beharrak Bertsolarien Elkarte bat sortzeko premia planteatu zuen, eta, Txapelketaren antolatzearekin batera, Elkarte horren osatzeari ere ekin zioten bertsolari eta bertsozaleek.

1985eko azaroan ekin zitzaion kanporaketa-saioei herrialdeka. Partehartzea librea izan zen, eta sekula baino bertsolari gehiagok eman zuen izena, historian lehenengo aldiz emakume baten partehartzea (Kristina Mardaras) eman zelarik. 1986ko otsailean bigarren fasea hasi zen, finalerdirako izenak hautatzearen. Horrela finalera iritsi ziren 1986ko martxoan.

Ikaragarritzko espektazioa piztu zuen Txapelketa Nagusiaren azken faseak, publikoak protagonismo nabarmena lortuz, bai Tolosan eta bai Bilbon jokaturiko finalerdietan, eta batez ere Donostiako final handian. Finalerdietako lehian aritu ziren hamasei bertsolarietatik sei hautatu behar ziren, finalean Xabier Amuriza eta Jon Lopategirekin batera aritzeko. Eta hauexek izan ziren seiok: Sebastian Lizaso, Iñaki Murua, Jon Sarasua, Jon Enbeita, Andoni Egaña eta Anjel Mari Peñagarikano.

Azken fase osoan, finala barne, hau izan zen epaimahaia: Trino Azkoitia, Nikolas Segurola, Antton M. Aldekoaotalora, Patxi Goikolea, Fermin Mihura, Eusebio Osa, Jesus M. Arrieta, Iñaki Sarriguarte eta Rufino Iraola.

Martxoaren 23a izan zen finalaren egun handia: Anoetako Belodromoan, Donostian, zortzi mila pertsona bildu ziren. Hura izan zen Amuriza eta Lopategiren saio bakarra Txapelketa Nagusi hartan. Agian horregatik, edota txapela jokoan zuelako, Amurizak ez zuen bere ohizko mailarik erakutsi, eta txapelarekiko lehia Lopategi eta Sebastian Lizasoren artean erabaki zen nagusiki. Gipuzkoarrak bereganatu zuen txapela azkenik, zortzi bertsolariok gehienen ustez kalitate handikoa izan ez zen saioa bururatutakoan. On Manuel Lekuona zaharrak emozioz betetako unean ezarri zion txapela txapeldun berriari. Era berriko Txapelketa Nagusia amaitua zen, bertsolaritzak gisa askotako markak hautsi zituelarik.

J.L.

LA HISTORIA DE LOS CAMPEONATOS L'HISTOIRE DES CHAMPIONNATS

El autor estudia todos y cada uno de los campeonatos nacionales de bertsolaris celebrados en el país desde 1935. Presenta de forma pormenorizada el sistema de selección y de eliminación, la composición del jurado, los nombres de los bertsolaris participantes y de los ganadores, etc.

L'auteur étudie tous et chacun des championnats nationaux de bertsolaris qui ont eu lieu dans le pays depuis 1935. Il raconte au détail le système de sélection et d'élimination, la composition du jury, les noms des bertsolaris qui participent et ceux des vainqueurs, etc.